

**BUYUK IPAK YO‘LI DAVLATLARIDA AN‘ANAVIY MUSIQA:
AN‘ANALAR VA JANRLAR TRANSFORMATSIYASI**

Davronov Dilshodjon Doniyor o‘g‘li

Buxoro Xalqaro Universiteti 2 – kurs magistranti

Annotatsiya: Buyuk Ipak yo'li nafaqat ipak, zargar buyumlari shunidek boshqa qimmat baho buyumlarni ham o'tkazish karvon makoni bo'lgan. Barcha karvonlar o'z tavarlari hamda xomashyolaridan hech qancha boj to'lamasdan o'zlarining manzillariga yetib borishgan. Olib borilayotgan tavarlar zargarlik tilla qimmatbaho shoyi, musiqa asboblari, xayot kechirish uchun kerakli maxsulotlar oib borishgan hamda olib kelishganlar.

kalit so'zlar: buyuk ipak yo'li, mavrigixonlik, musulmon dini, san'at, musiqa, raqs, arxitektura, rasm.

**ТРАДИЦИОННАЯ МУЗЫКА В ГОСУДАРСТВАХ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО
ПУТИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ТРАДИЦИЙ И ЖАНРОВ.**

Давронова Дилшоджон Даниер огли –

Магистрант 2 курса Бухарского Международного университета

Аннотация: Великий Шелковый путь был местом, где караваны перевозили не только шелк, ювелирные изделия, но и другие ценные товары. Все караваны добирались до своих пунктов назначения без уплаты таможенных пошлин за свои товары и сырье. Похищенные предметы - это драгоценности, золото, драгоценный шелк, музыкальные инструменты, предметы первой необходимости.

ключевые слова: Великий Шелковый путь, маврикийское ханство, мусульманская религия, искусство, музыка, танцы, архитектура, живопись, музыкальные инструменты.

**TRADITIONAL MUSIC IN THE GREAT SILK ROAD STATES:
THE TRANSFORMATION OF TRADITIONS AND GENRES.**

Davronova Dilshojon Danier ogli –

Bukhara International University, 2nd year Master's student

Annotation: The Great Silk Road was a place where caravans transported not only silk, but also jewelry and other valuable goods. All caravans reached their destinations without paying any customs duty on their goods and raw materials. The people who were being taken were carrying and bringing jewelry, gold, precious silk,

musical instruments, and other items necessary for life **keywords:** Great Silk Road, mavrigihan, Muslim religion, art, music, dance, architecture, painting, musical instruments.

Keywords: the great silk road, multiculturalism, Islam, art, music, dance, architecture and painting

Mamlakatimizda erkin demokratik jamiyatga o'tish jarayonida xalq xo'jaligining barcha sohalari bilan bir qatorda xalq ta'limi sohasida ham izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Mustaqil O'zbekistonning kelajagini zarur mutaxassislar bilan ta'minlash maqsadida 1997-yil 29-avgustda Respublika Oliy Majlisining IX sessiyasida «Ta'lim to'g'risidagi qonun» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning qabul qilinishi va uning hayotga joriy etilishi nihoyatda buyuk ahamiyatga ega bo'lgan voqea bo'ldi.

Bizga ma'lumki, har bir tarixiy taraqqiyotning ma'lum bosqichlarida, turli ijtimoiy-siyosiy tub burilish yuz beradi. Bu o'zgarishlar xalqni, tinimsiz kurashlari, erk ozodlik uchun harakatlari misolida ko'zga tashlanadi. Shu nuqtai-nazardan qaraydigan bo'lsak, XXI asr bo'sag'asida O'zbekiston xalqi tarixida yangi davr boshlandi. 1991 yil 1 sentyabrda O'zbekiston o'zining davlat mustaqilligini qo'lga kiritdi. Bu yil mustaqilligimizning 17 yilligini bayram qildik. Xalqimiz demokratik, odil huquqiy jamiyat qurish yo'lida dastlabki sinovlardan o'tib, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish yo'lidan bormoqda. Endi uni asrash va mustahkamlash, tezda jahondagi rivojlangan mamlakatlar qatoriga ko'tarish xalqimizning, ayniqsa yoshlarimizning o'z o'rniga bo'lgan mehr-muhabbatiga va milliy istiqlol uchun kurashga tayyorgarligiga bog'liq.

Darhaqiqat, qullik, tobe'lik va mustamlaka mute'ligi asorati g'oyalardan ozod bo'lish uchun milliy ongni, tafakkurni, milliy vijdonni shakllantirmoq kerak ekan, milliy ongni, milliy tafakkur va milliy vijdonni qaror toptirmoq uchun nima qilmoq kerak? Buning uchun ona xalqimizning haqiqiy tom ma'nodagi tarixini o'rganmoq kerak, o'qimoq kerak va yangisini yaratmoq kerak. O'tmish tarixini chuqur bilmasdan, kelajakni yaxshi va aniq tasavvur qilish mumkin emas. Chunki, tarix xalq xotirasi, Vatanimiz o'tmishi avlodlar sevib, e'zozlab o'rganib saboq oladigan hayot maktabidir. Bu haqda Prezidentimiz I.A.Karimovning, tarixga murojaat qilar ekanmiz, bu xalq xotirasi ekanligini nazarda tutishimiz kerak deb bunday deydi: «Xotirasiz barkamol kishi bo'lmaganidek, o'z tarixini bilmagan kishining kelajagi ham bo'lmaydi» deganlari ayni haqiqatdir (Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li — T.: O'zbekiston, 1992, 75-bet.)

Bu oliyjanob va umuminsoniy fazilatlarini ongimizda qaror toptirishimiz va shakllantirishimizda Respublika tarixining o'rne kattadir. «Modomiki, o'z tarixini bilgan, undan ruhiy quvvat oladigan xalqni yengib bo'lmas

ekan, biz tariximizni tiklashimiz xalqimizni, millatimizni ana shu tarix bilan qurollantirishimiz zarur. Tarix bilan qurollantirish yana bir bor qurollantirish zarur". Islom Karimov O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Mustaqillikning buyuk mahsuli bo'lgan O'zbekiston tarixi fani uzoq o'tmishga xos jihatlari bilan ajralib turuvchi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotimiz to'g'risidagi bilimlarning majmuidir. Unda ijtimoiy hodisalar va voqealar, ular o'rtasidagi muhim aloqalar va bog'lanishlar aniq voqelik bilan chambarchas holda o'rganiladi. O'zbek xalqi O'rta Osiyodagi barcha xalqlar qatorida doimo erkinlik, ozodlik va mustaqillik uchun mustamlakachilar va yot kelgindilarga qarshi kurash olib borganligi mazkur fanning diqat markazida turadi. Tarixning komil insonni, yuksak ma'naviyatlilikni yuzaga keltirishdagi o'rnini Prezidentimiz Islom Karimov quyidagicha belgilaydi: "Ma'naviyatni tiklashi, tug'ilib o'sgan yurtida o'zini boshqalardan kam sezmay, boshini baland ko'tarib yurishi uchun insonga, albatta tarixiy xotira kerak".

Garchi madaniyat insonlar tomonidan shakllantirilib, shakllantirilsa-da, u pirovardida yuqoridan berilgan in'om, ilohiy idrok va uni ma'naviy hayot bilan bog'laydigan narsadir. Madaniyatning tarkibiy qismlari orasida badiiy tajriba, falsafiy tushuncha, xarakter qadriyatlari, fazilat va sivilizatsiya mavjud. Ma'naviy madaniyat va ma'naviy qadriyatlar shaxsning shakllanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Ularning ta'sirisiz uning nafaqat uyg'un rivojlanishi, balki ijtimoiy jarayonga to'liq qo'shilishi, o'zi, davlat va jamiyat manfaati uchun ijodiy faoliyati ham mumkin emas. Sotsiologiya, madaniyatshunoslik va jurnalistikada "ma'naviyat" ko'pincha axloqiy qadriyatlar va an'analar shaklida ifodalangan, odatda diniy ta'limotlar, shuningdek, badiiy tasvirlarda jamlangan jamiyatning birlashtiruvchi tamoyillari deb ataladi.

"Ma'naviyat" - bu inson tabiatining o'ziga xos xususiyati, uning ongining atributi, shaxsning sifat jihatidan rivojlanishining eng yuqori darajasi, shuningdek, inson irodasi, idealga bo'lgan faol intilish, bilim, uyg'unlik, doimiy o'zini o'zi boshqarishga intiltiruvchi takomillashtiruvchi kuchdir. Odatda, ma'naviyat dinga qarama-qarshi qo'yiladi, u odatda "cherkov tashkiloti bilan bog'liq bo'lgan ma'naviyatning ta'limot va marosim ko'rinishlari" va ma'naviyat "tushunchasining shaxsiy tasdig'i" sifatida tavsiflanadi. Ma'naviy madaniyat - bu aql, his-tuyg'ular, ma'naviy qadriyatlar to'plami va ularni ishlab chiqarish uchun ijodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan ideal faoliyatdir.

"Madaniyat" atamasini tushunishda ikkita yondashuv mavjud - ulg'ayish, tarbiya). Madaniyat tabiatga qarama-qarshi bo'lgan barcha xilma-xilligi bilan inson faoliyatining natijasidir; inson qo'li bilan yaratilgan hamma narsa.

Madaniyat tor ma'noda - ijodiy amaliyotlar zamirida, ramziy ne'matlar (san'at, fan, ta'lim, dam olish) yuksalish zamirida tashkil etilgan odamlarning ijtimoiy hayoti sohalaridan biri. Moddiy madaniyat - bu sun'iy ravishda yaratilgan ob'ektlar bo'lib, odamlarning tabiiy va ijtimoiy hayot sharoitlariga optimal moslashishiga imkon beradi.

Inson tomonidan yaratilgan ob'ektiv dunyo binolar, yo'llar, kommunikatsiyalar, qurilmalar, san'at ob'ektlari va kundalik hayotdir. Texnologiyalar - bu ob'ektiv dunyo ob'ektlarini yaratish va ulardan foydalanish vositalari va texnik algoritmlari. Texnik madaniyat – kompyuter texnologiyalarini ishlab chiqarish vositalari, texnikani ishlab chiqarish qobiliyatlari. Ma'naviy madaniyat - bu aql, his-tuyg'ular, ma'naviy qadriyatlar to'plami va ularni ishlab chiqarish uchun ijodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan ideal faoliyat.

Mamlakatimiz ayni damda boshdan kechirayotgan tarixiy lahzaning o'ziga xos xususiyatlari jamiyat hayotining barcha jabhalarida o'z izini qoldirdi. Aksariyat olimlar zamonaviy O'zbekistonning ma'naviy hayotini inqiroz sifatida belgilaydilar. Ushbu inqirozning ko'rinishlaridan biri ma'naviyatning etishmasligi, ya'ni jamoat va shaxsiy mavjudotning asosiy maqsadlari, ideallari va ma'nosini belgilaydigan oliy, transpersonal gumanistik qadriyatlar tizimining yo'q qilinishi; inson hayotining past bahosi, insoniy fazilatlar - vijdon, or-nomus, qadr-qimmat. Bularning barchasi so'nggi o'n yil ichida og'ir va uzoq davom etgan iqtisodiy inqiroz fonida sodir bo'ldi, undan chiqish hali ko'rinmaydi. Ammo agar "iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy sohada "tenglashtirish" ekstremallarini jamiyatning tabaqalanish va begonalashgan tabaqalanishi bilan almashtirish jarayoni tobora kuchayib borayotgan bo'lsa, "ma'naviy sohada ierarxiyaning tekislanishi kuchaymoqda". "Tozalangan elita"ning tobora begonalashuvi va aholining keng qatlamlari, ayniqsa yoshlarning madaniyatsizlanishi bilan bir qatorda ma'naviy madaniyatning rivojlanishi".

Madaniyat jamiyatning bezagi emas, balki uning mavjudligining o'ziga xos usulidir. Madaniyat insondagi insoniylik o'lchovini belgilaydi, undan tashqariga o'tish o'z-o'zini yo'q qilish bilan tahdid qiladi. Madaniyat ijtimoiy hayotning ajralmas hodisasidir: tabiatdan tayyor holda olinmagan, inson tomonidan yaratilgan hamma narsani madaniyat deb hisoblash mumkin. Madaniyatni turli tomonlardan o'rganish mumkin: endi uni texnologik, ishlab chiqarish faoliyati usuli sifatida ko'rib chiqishda aniqroq talqinlar mavjud; evristik, madaniyatni faoliyatning ijodiy salohiyatiga qisqartirish; jamiyatda to'plangan ijtimoiy ma'lumotlarni madaniyatda ko'radigan axborot; madaniyatda ushbu ma'lumot kodlangan, saqlanadigan va uzatiladigan belgilar tizimlari to'plamini ko'radigan semiotik; aksiologik, madaniyatni insonning muhim kuchlarining ifodasi sifatida talqin qiladi. Madaniyatning barcha bu xususiyatlari uni ijtimoiy dasturlarga muvofiq inson tabiiy materiallardan yaratadigan ijtimoiy mavjudlikning maxsus shakli sifatida belgilash imkonini beradi. Ijtimoiy dasturlarning o'ziga xosligi shundaki, ular meros bo'lib o'tmaydi, balki har bir inson hayoti davomida ega bo'ladi va shu bilan birga, hayot jarayonida tuzatiladi, takomillashtiriladi, o'zgartiriladi.

Shunday qilib, madaniyat insonga tashqaridan berilgan narsa sifatida qarama-qarshi turmaydi, balki uning ijtimoiy mazmun bilan belgilanadigan faol faoliyatining

ichki shaklidir. Faoliyatning ijtimoiy tabiati madaniyatni faoliyat usullarini avloddan-avlodga o'tkazish shakli sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Madaniy tizim alohida kishilarning faoliyati, irodasi va ongi bilan yaratiladi, lekin ulardan mustaqil ravishda inson mehnati mahsullarida mavjuddir. Shaxsdan ajratilgan bunday ob'ektlar narsalar (mehnat va kundalik hayot qurollari), ma'naviy ijod (kitoblar, rasmlar, musiqa asarlari, ideallar, bilimlar, diniy e'tiqodlar, marosimlar) va ob'ektivlashtirish usullari (texnik va ishora tizimlari). Inson tomonidan yaratilgan madaniy ob'ektlar yangi avlodga ulardagi mazmun, qadriyat g'oyalari, ideal va maqsadlarni etkazishi uchun ular, bir tomondan, inson uchun ochiq bo'lishi, ya'ni uning hayotiy olamiga kirib borishi kerak. Boshqa tomondan, unga tushunarli bo'lish, ya'ni yangi avlodga oldingilarning madaniy yutuqlarini o'rgatish qobiliyatini o'z ichiga olish. 1982 yil avgustda Madaniyat siyosati bo'yicha Butunjahon konferentsiyasi tomonidan qabul qilingan deklaratsiyada madaniyat keng ma'noda jamiyatning o'ziga xos moddiy, ma'naviy, intellektual va hissiy xususiyatlari tizimi sifatida talqin qilinadi. Moddiy madaniyat moddiy faoliyatning butun sohasini va uning natijalarini - mehnat qurollarini, kundalik turmushni, uy-joy, kiyim-kechak, aloqa vositalari, transport va boshqalarni o'zlashtiradi. Ma'naviy madaniyat ong, tarbiya, ta'lim, fan va san'at sohalarini qamrab oladi.

Madaniyatni tizim sifatida belgilab, biz uning o'zaro bog'langan va bir-biri bilan o'zaro ta'sir qiladigan tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatishimiz kerak. Madaniyatning eng to'liq morfologiyasi E. A. Orlova boshchiligida O'zbekiston Federatsiyasi Madaniyat vazirligining O'zbekiston madaniyatshunoslik tadqiqot instituti mutaxassislari guruhi tomonidan ishlab chiqilgan¹. Mualliflar barcha madaniy jarayonlar va hodisalarni o'z ichiga olgan 4 ta blokni aniqladilar.

Birinchi blok ijtimoiy tashkil etish va tartibga solishning ijtimoiy ahamiyatga ega shakllarini o'z ichiga oladi. Bu iqtisodiy madaniyat (moddiy ishlab chiqarishning ixtisoslashgan va ixtisoslashgan bo'lmagan shakllari, shuningdek, odamlar uchun sun'iy sub'ekt-fazoviy muhit); siyosiy madaniyat (hokimiyat tuzilishi, siyosiy partiyalar, shaxslararo va guruhlararo munosabatlar, ijtimoiy himoya mexanizmlari, mafkuraviy va siyosiy ustki tuzilmalar); huquqiy madaniyat (qonunchilik, huquqshunoslik, odamlarning ijtimoiy xulq-atvori tizimi va normalari, axloq va axloq, huquqiy nazariyalar); konfessional madaniyat (diniy muassasalar va marosimlar); ijtimoiy tashkilotning ixtisoslashgan bo'lmagan shakllari (ijtimoiy hujayralar, funktsional guruhlar va kasbiy birlashmalar, sinflar va mulklar, etnik guruhlar va milliy jamoalar, millatlararo madaniy jamiyatlar).

Ikkinchi blok atrof-muhitni boshqarish va odamlarning biologik ehtiyojlarini ta'minlashning ijtimoiy ahamiyatga ega shakllaridan iborat. Bunga quyidagilar kiradi: atrof-muhitni boshqarish madaniyati (Yerning tabiiy resurslaridan tejamkor foydalanish bo'yicha texnika va qarashlar to'plami); jismoniy ko'payish madaniyati va

odamlarning biologik ehtiyojlarini ta'minlash (ovqatlanish an'analari, jinsiy aloqalar; onalik va bolalikni muhofaza qilish, shaxsiy gigiena va sog'liqni saqlash standartlari); shaxsni jismoniy va psixologik rehabilitatsiya qilish madaniyati (jismoniy tarbiya va sport, bo'sh vaqtni tashkil etish, keksalikni himoya qilish, ijtimoiy homiylik shakllari).

Uchinchi blok bilish va aks ettirishning ijtimoiy ahamiyatga ega shakllarini o'z ichiga oladi: ezoterik madaniyat (ortiqcha tushunarsiz mavjudotlarga, insonning jismoniy o'limidan keyin hayotni davom ettirishning ayrim shakllariga diniy e'tiqodga asoslangan dunyoqarash); falsafiy madaniyat (mavjudlikning yakuniy mohiyati haqidagi g'oyalar majmui); ilmiy madaniyat (real mavjudotlar va jarayonlarni bilishning oqilona usullari majmui); badiiy madaniyat (voqelikni estetik jihatdan tashkil etilgan va hissiy jihatdan boy aks ettirish shakllari majmui).

Buyuk Ipak yo'li qadimgi va o'rta asrlarda Sharqiy Osiyoni O'rta yer dengizi bilan bog'lagan karvon yo'li bo'lgan. U asosan Xitoydan ipak eksport qilish uchun ishlatilgan, uning nomi shu erdan kelib chiqqan. Yo'l miloddan avvalgi 2-asrda qo'yilgan. e., Syan shahridan Lanchjou orqali Dunxuanga olib borgan va u erda ikkiga bo'lingan: shimoliy yo'l Turfon orqali o'tgan, so'ngra Pomir tog'larini kesib o'tib, Farg'ona va qozoq dashtlariga, janubiy - Lop Nor ko'lidan o'tgan Taklamakan cho'lining janubiy chekkasiga o'tgan. Yorkand va Pomir orqali (janubiy qismlarida) Baqtriyaga, u yerdan Parfiya, Hindiston va Yaqin Sharqqa O'rta yer dengizigacha olib borar edi. Bu atama 1877 yilda nemis geografi Ferdinand fon Rixthofen tomonidan kiritilgan.

Iskandar Zulqarnaynning istilolari G'arb va Sharqning bir-biri haqidagi bilimlarini sezilarli darajada kengaytirib, savdo aloqalarini o'rnatish uchun zarur shart-sharoit yaratdi. Xitoy o'z ehtiyojini sezgan zahoti ipakni eksport qila boshladi, avval Xotan va Yorkand konlaridan nefrit va jadeit, so'ngra sifat jihatidan kalta xitoy otlaridan ancha ustun bo'lgan zotli Farg'ona otlari.

Eski Shimoliy yo'l imperator Vu Di davrida paydo bo'lgan, u cho'l Xiongnu xalqining hujumi ostida ittifoqchi kuchlarni o'rnatish uchun g'arbgga ko'chib kelgan yuechjilar dushmanlarini qidirish uchun o'zining oliy janob Chjan Tsyanni yuborgan. ular bilan munosabatlar. Miloddan avvalgi 138-126 yillar sayohati davomida u Baqtriyaga yetib kelgan Chjan Tsyen Farg'ona vodiysida o'zining go'zalligi va qaddi-qomati bilan hayratga tushgan otlarni ko'radi. U imperatorga boshqa mamlakatlarda ipak to'qish yo'qligi haqida xabar berib, imperatorga ipakni chet elga chiroyli otlar, shuningdek shirin mevalar, vino, beda va boshqalar evaziga olib chiqishni maslahat beradi. G'arbda ipak o'z qobiliyati bilan yuqori baholangan. universal ofat - zerikarli parazit hasharotlarga qarshi turish. Shunday qilib, Chjan Tsyen Xitoy va Osiyoning ellinistik davlatlari o'rtasida aloqalar o'rnatishga, shuningdek, Parfiya va Hindiston haqida ma'lumot to'plashga muvaffaq bo'ldi.

Miloddan avvalgi 121 yilda Ipak va bronza oynali birinchi tuya karvoni Olovli

tog'lar va Tyan-Shan etaklari bo'ylab Turfon pastligi orqali Farg'ona vohasiga yo'l oldi. Miloddan avvalgi 117 yilda. e. Vu Di Chjan Qianni yangi topshiriq, katta elchixonona, ko'p pul va ipak bilan yubordi - bu safar Ili daryosi havzasida yashagan Wusunlar yurtiga. Usunlardan elchilar qo'shni O'rta Osiyo davlatlaridan boshlab (Kangyuy, Baqtriya, So'g'diyona) boshqa mamlakatlarga borishga majbur bo'lgan.

Belgilangan yo'l bo'ylab savdo o'sha hududda milodiy 17-27 yillardagi halokatli qo'zg'olonlar tufayli to'xtatilgan. e. ("qizil qoshlar" qo'zg'oloni). Tinchlik o'rnatilgandan keyin savdo-sotiq davom etdi, ammo yangi yo'l - Janubiy yo'l bo'ylab. Bundan tashqari, ayrim tovarlar Hind okeani orqali o'tgan (qarang: Hind-Rim savdosi). Milodiy 1-asrdan boshlab e. Xan irmoqlari Jiaozji va Funanning Xmer kuchi vositachiligida Evropa va Xitoy o'rtasidagi dengiz savdo yo'li ko'proq yoki kamroq barqaror edi. Buni Mekong deltasidan (Ptolemey tomonidan Kattigara deb tilga olgan qadimiy bandargoh) topilgan qadimgi Rim tangalari tasdiqlaydi.

Sharqdan g'arbga sayohat paytida ipak va ziravorlar o'nlab qo'llardan o'tdi. Shu munosabat bilan tarixchilar odamlarning emas, tovarlar va texnologiyalarning sayohati haqida gapirishadi. Yuk tashishda asosan eshak va tuyalardan foydalanilgan. Taklamakan cho'lida aylanib yurgan karvonlardagi tuyalar soni 3 tadan 300 tagacha bo'lgan. Tan davlatida jadal savdo-sotiq tufayli O'rta Osiyo kiyim-kechak va buyumlari modasi shakllandi.

4—9-asrlarda xalqaro savdo tarmog'ini sharqda so'g'dlar, g'arbda esa rakdoniy yahudiylar qo'llab-quvvatlagan. So'g'd tili xalqaro muloqot tili bo'lib xizmat qilgan: masalan, buddizmning muqaddas matnlari so'g'd vositachiligi orqali sanskrit tilidan xitoy tiliga tarjima qilingan. So'g'd savdosining ichki tashkil etilishiga Dunxuanda (g'arbga sayohatning boshlang'ich nuqtasi) savdogarlardan birining qopda qoldirgan xatlari ma'lum darajada oydinlik kiritadi.

Rimliklarning Yaqin Sharqdan siqib chiqarilishi va arab istilolari boshlanganidan keyin savdo aloqalarining intensivligi pasaydi. Davriy Vizantiya-Eron urushlari davrida Fors hukmdorlari Vizantiya iqtisodiyotiga maksimal darajada zarar yetkazish maqsadida karvon yo'llarini to'sib qo'ygan. Tovarlarini yetkazib berishda qiyinchiliklar ilk arablar davrida ham, ayniqsa, Talas jangida xitoylar mag'lubiyatga uchragach, O'rta Osiyoni tark etishga majbur bo'lganidan keyin yuzaga kelgan. Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tovarlarni yetkazib berish olti oydan bir necha yilgacha davom etishi mumkin.

Buyuk Ipak yo'li bo'ylab nafaqat savdo karvonlari, balki bu yo'lda xalqlarning madaniy yutuqlari, ma'naviy qadriyatlarini, diniy g'oyalari ham yoyilgan. Masalan, buddizm Kushonlar podsholigining dinlaridan biri sifatida Xitoyga tarqaldi. Savdogar karvonlari bilan birga buddist rohiblar Hindistondan O'rta Osiyo va Xitoyga sayohat qilib, yangi dinni tarqatdilar. Buyuk ipak yo'li bo'yidagi bir qator shaharlarda buddizm yodgorliklari topilgan.

Milodiy birinchi asrlarda manixeylik (3-asrda Eron va vujudga kelgan va umuman zardushtiylilik va nasroniylikning sintezini ifodalagan) va xristianlik Yaqin Sharqdan O'rta Osiyoga, undan keyin esa Xitoyga tarqaldi. Xristianlik tarqalishining birinchi to'lqini Nestorianlarning faoliyati bilan bog'liq. 13-asrda Ipak yo'li bo'ylab katolik missiyalari faoliyati bilan bog'liq bo'lgan xristian ta'limoti tarqalishining yangi to'lqini o'tdi.

7-asrda arab xalifaligining qattiq jangchilari islom ta'limotini olib keldilar. Agar dastlab arab xalifaligi qo'shinlari kuchi bilan joriy qilingan bo'lsa, uning Ipak yo'li bo'ylab tarqalishi asosan tinch yo'l bilan kechgan.

Ipak yo'li bo'ylab nafaqat tovarlarning o'zi, balki ularni ishlab chiqarish, ya'ni texnologiyasi haqidagi ma'lumotlar ham tarqaldi. Xususan, ipak, rangli shisha, qog'oz, bosma, porox va to'p tayyorlash usullari.

Qadimdan Xitoyning monopoliyasida bo'lgan ipakchilik va ipakchilik V-VI asrlarda dastlab Xo'tanga, so'ngra O'rta Osiyo, Eron va Vizantiyaga yo'l oldi. Va aksincha, O'rta yer dengizi mamlakatlaridan kelgan shisha yasash texnikasi Eron va Markaziy Osiyoga va milodiy V asrda kirib kelgan. Xitoyda o'zlashtirildi.

Xitoy ta'sirida O'rta Osiyoda ipakchilik va qog'oz ishlab chiqarish rivojlana boshladi. Uning O'rta Qirollikdan tashqarida ishlab chiqarilishi birinchi marta 8-asrda tashkil etilgan. Samarqanddagi Xitoy hunarmandlari. U yerdan g'arbgacha tarqalib, avvalgi yozuv materiallari - pergament va papirus o'rnini egalladi.

Ushbu yo'llar bo'ylab xalqaro aloqa arxitektura va shaharsozlikga katta ta'sir ko'rsatdi. O'rta Osiyodan bir misol keltirishning o'zi kifoya: Samarqanddagi Temurning muhtasham binolari, Shahrisabsdagi Oqsaroy saroyi, Temuriylar maqbarasi G'ur-amir, Yassi (Turkiston) shahridagi Xo'ja Ahmad Yassaviy masjidi.

Bu erda ko'plab mamlakatlarning me'morchilik uslublari, shakllari va qurilish texnikasi birlashtirilgan. Bularning barchasini nafaqat Markaziy Osiyo me'morlari, balki Eron, Ozarbayjon, Armaniston, Gruziya, Iroq, Suriya, Kichik Osiyo, Hindiston hunarmandlari ham yaratgan.

Olimlar va tadqiqotchilar asrlar davomida karvon yo'llari bo'ylab sayohat qilishgan, ulardan eng mashhuri venetsiyalik savdogar Marko Polodir.

Amaliy san'at, me'morchilik va devoriy rangtasvirda tovarlar va madaniyat namunalarini tarqatish bilan bir qatorda musiqa va raqs san'ati, ajoyib tomoshalar Sharq va G'arb mamlakatlariga tarqaldi.

Ma'lumki, Xitoyda eng mashhur musiqa Sharqiy Turkiston va O'rta Osiyo musiqasi bo'lgan. Rasmiy homiylik ostidagi Kucha, Qashg'ar, Buxoro va Samarqandning Hindiston musiqasi an'analari Xitoy musiqasi an'anasi bilan qo'shib ketdi.

Eron, so'g'd va turkiy aktyorlar Xitoy xoreografiya madaniyatiga katta hissa qo'shgan. Masalan, Sharqdan kelgan rassomlar tez-tez Konstantinopolga gastrol

qilishdi.

Turli joylarda, Ipak yo'lidagi yodgorliklarni qazish jarayonida madaniyatning rivojlanishi va o'zaro boyib borishining ko'plab ashyoviy dalillari topildi: Tan davriga oid terakotalar to'plamida raqqosalar, niqobli aktyorlar, tuya tepalarida joylashgan musiqa ansambllari tasvirlangan. Bu san'atkorlarning ko'pchiligining yuzlari O'rta Osiyo xalqlari vakillariga tegishli. Penjikent, Varaxsha, Toprak-qal'a va Sharqiy Turkiston shaharlaridagi davlat zallarida saqlangan dasht rasmlarida musiqachilar va aktyorlar tasvirlangan.

Klassik bo'lmagan fanda tabiiy fanlar ham, jamiyat va madaniyat fanlari ham o'zaro chambarchas bog'liqlik va o'zaro bog'liqlik bilan tavsiflanadi, bu fanlararolik deb ataladi, bu fanning asosiy uslubiy xususiyatining bayoni sifatida chuqur tushuniladi. ijtimoiy va gumanitar bilimlar rivojlanishining zamonaviy bosqichi. Buni fanning ko'plab yetakchi faylasuflari - I. Vallershteyn, V. S. Stepin va boshqalarning asarlari tasdiqlaydi.

Musiqa tadqiqotlari ushbu tendentsiyalardan chetda qolmadi va fanlararo tadqiqotlar asosida turli bilim sohalarini integratsiyalashuviga sezilarli tendentsiya bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, fanlararolik qo'llaniladigan asosiy yondashuvni ko'rsatish zaruratini bartaraf etmaydi. Bunday yondashuv sifatida biz turli gumanitar fanlarni umuminsoniy bilim ob'ekti - madaniyat bilan birlashtiruvchi madaniy yondashuvdan foydalanamiz. U musiqaning qiymat-semantik, belgi-kommunikativ tomonlarini - asosan semantik jihatdan semiotik tahlil qilish orqali konkretlashtiriladi. Zaruratga ko'ra, biz musiqiy asarlarning ijtimoiy ahamiyatga molik ma'nolarini ochish uchun o'ziga xos madaniy shakllar sifatida sintaksisi va pragmatikasiga ham murojaat qildik. Qo'llanilayotgan metodikaning kulturologik jihatida yuksak musiqaning elita madaniyatining asoslaridan biri sifatida talqin etilishida ham namoyon bo'ladi.

Teologik jihatdan biz birinchi navbatda nemis romantizmining yetakchi nazariyotchisi Fridrix Shleyermaxer, shuningdek, rus faylasufi va ilohiyotshunoslari P.Evdokimov va V.V.Zenkovskiyning g'oyalariga tayanamiz, ularni din va ma'naviyatni birgalikda talqin qilishda asos qilib sintez qilishga harakat qildik. musiqa bilan.

Funksionalizm metodologiyasi umumiy ilmiy uslub sifatida, jumladan, B.Malinovskiy, A.Redklif-Braun, T.Parsons asarlarida uning rivojlanishining ijobiy tomonlari musiqa va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni ko'rib chiqishda qo'llaniladi. ishlaydi va rivojlanadi.

Musiqa jarayonining psixologik talqini shaxsning musiqiy madaniyati masalalarini muhokama qilish jarayonida qo'llaniladi. San'at psixologiyasi inson ongi va uning badiiy "mahsulu" o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini ham o'rganadi.

Musiqa tarixiga to'xtaladigan bo'lsak, qiyosiy tarixiy metod kesishuv usuli

sifatida qo‘llanilgan. Inson ma‘naviy olamini shakllantirishda musiqa va musiqa madaniyatining rolini o‘rganishning umumiy uslubiy asoslari mantiqiy va tarixiylik, mavhumlik o‘rtasidagi bog‘liqlik tamoyilidir.

Milliy ma‘naviyatimiz negizida musiqa ilmining o‘rni va ahamiyatini o‘rganish va tasniflash jarayonining mazmuni, o‘ziga xos xususiyatlari, mexanizmi va uni tashkil etish yo‘llari, shakllari, metodlarini qo‘llashga doir tavsiyalardan Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining o‘quv-tarbiya jarayoni mazmunini boyitish, xalq an‘analari, urf-odatlarini, bayramlarida musiqiy tarbiyani amalga oshirishga bevosita rahbarlik qiladigan, musiqa madaniyati fani o‘qituvchilarining pedagogik mahoratini takomillashtirishga doir yo‘riqnomalar ishlab chiqilganligi bilan izohlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Фонд Института искусствознания имени Хамзы // Материалы по истории узбекского театра. Т. 1 (Т (М) М–34, № 218.
2. С.Плисецкая. «Ревизор» в театре им. Хамза. «Правда Востока», 26 мая 1935 г.
3. М.Н. «Ревизор». «Кизил Узбекистан», 30 мая 1935 г.
4. М.Уйгур. Драматургия Гоголя на узбекской сцене. «Правда Востока», 4 марта 1952 г.
5. Кармин А.С. Культурология. – Москва: «Питер», 2010. 240 с.
6. Кармин А.С. Культурология. Краткий курс. – Москва: «Питер». 2010, 240 с.
7. Там же. От 7 мая 2018 г. №ПП–3698.
8. Хамидова М.А. Юсупова Н.Ю. Художественная культура, искусство в аспекте теоретического осмысления. Учебное пособие. – Ташкент: «TURON-IQBOL», 2017. 94 с.
9. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию. – Москва: «Прогресс», 464 с.
10. Хамидова М.А. Юсупова Н.Ю. Художественная культура, искусство в аспекте теоретического осмысления. – Ташкент: «TURON-IQBOL», 2017. 95 с.
11. Берн, Дж. Цифровое освещение и визуализация. Пер с англ. – Москва: Издательский дом «Вильямс», 2003. 330 с.
12. Кармин А.С. Культурология. Краткий курс. – Москва: «Питер», 2010. С. 240.